

ҲАМШИРАЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ-ЭМОЦИОНАЛ МУНОСАБАТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ МЕХАНИЗМЛАРИ БИЛАН БОҒЛИҚ ТРЕНИНГЛАРНИ ҚЎЛЛАНИЛИШИ

Муродова У.Д.

Низомий номидаги ТДПУ

Таянч сўзлар: эмоционал тон, кайфият, стресс, аффект, симуляция, ментор, популяция, сенсор, интеллект.

Ключевые слова: эмоциональный тон, настроение, стресс, аффект, симуляция, наставник, популяция, сенсор, интеллект.

Key words: emotional tone, mood, stress, affect, simulation, mentor, population, sensor, intelligence.

Резюме:

Ушбу мақолада ҳамширалар турли маданиятларга мансуб беморларнинг ижтимоий-эмоционал меъёрларини тушуниш ва ҳурмат қилиш қобилятини яхшилашлари билан боғлиқ тренинглари қўлланилиши ҳақида ёритилган.

Резюме:

В этой статье рассматривается использование обучения для улучшения способности медсестер понимать и уважать социально-эмоциональные нормы пациентов, принадлежащих к разным культурам.

Summary:

This article examines the use of training to improve nurses' ability to understand and respect the social-emotional norms of patients from different cultural backgrounds.

Жаҳон психологияси фанида хулқ-атвор, муомала ва фаолият муваффақиятини таъминловчи омилларнинг энг муҳими тариқасида инсоннинг эмоционал ҳаёти ётиши аксарият қўпчилик психологлар томонидан таъкидлаб ўтилади. Бу талқиннинг ҳаққонийлигига ҳеч қандай эътирозлар бўлиши мумкин эмас. Чунки мазкур омил экспериментал психологиянинг мустақил соҳа сифатида вужудга келишидан эътиборан устувор, исбот ва далил тақозо қилмайдиган атрибут сингари тадқиқот предмети моҳиятига сингиб кетган. Шунини алоҳида таъкидлаб ўтиш лозимки, инсон муомаласининг, хулқ-атворининг кечиши, фаолиятининг муваффақиятли, сермахсул яқунланиши қўп жиҳатдан шахснинг эмоционал ҳолатларига эмоционал

тон, кайфият, стресс, аффект каби изоҳланиши мураккаб бўлган руҳий кечинмаларга ҳамда юксак ҳис-туйғуларга боғлиқдир. Ҳозирги кунда шахсининг касбий жиҳатдан ривожланиши, касбий қобилиятлари ҳамда компетентлик даражасини ўрганиш масаласи тиббий психологиянинг олдига ўзига хос қатор вазифалар қўймоқда.

Ўзбекистон Республикаси соғлиқни сақлаш вазирининг 2019 йил 17 июлдаги 161-сон буйруғига биноан тиббиёт ходимларининг одоб-ахлоқ кодексига ҳамшираларни бир қатор вазифалари кўрсатиб ўтилган. Ушбу кодексга биноан, - ўз хизмат вазифаларини бажаришга тўсқинлик қилувчи бирор-бир шахсий, мулкӣ ва бошқа манфаатларнинг таъсири билан боғлиқ бўлган хатти-ҳаракатларга барҳам бериш;

– норматив-ҳуқуқий ва идоравий ҳужжатларда белгиланган ички қоидаларга риоя қилиш, ўз хизмат вазифаларини лавозим ваколатлари доирасида оғишмай бажариш;

– ўз хизмат вазифаларини виждонан бажаришда шубҳа пайдо қилиши мумкин бўлган хулқ-атвордан ўзини тийиш, шунингдек, ўз обрўсига ёки муассасанинг нуфузига зарар етказиши мумкин бўлган вазиятларга йўл қўймаслик;

– хизмат мавқеидан давлат органлари, уларнинг мансабдор шахслари, шунингдек фуқоралар фаолиятига ноқонуний таъсир кўрсатиш учун фойдаланмаслик;

– давлат органида хабарлар ва хизмат ахборотларини тақдим қилишнинг белгиланган қоидаларига риоя этиш; ва шу каби вазифалар ҳақида кўрсатиб берилган. Юқорида келтирилган жумлалар тиббиёт соҳасида ҳамшираларни психологик, ижтимоий, одоб, ахлоқ муносабатларида қўл келади.

Психология фанлари ичида тиббиёт психологиясининг алоҳида ўрни бор. 1924 йили Эрнст Кречмер томонидан тиббиёт психологиясининг алоҳида фан сифатида ажратилиши дунё миқёсида бу фаннинг ривожланишига катта туртки бўлди. Тез орада Европа давлатларининг нуфузли университетларида тиббиёт психологияси кафедралари, сўнгра факультетлар ташкил қилинади ва бу соҳа бўйича мутахассислар тайёрлашни бошлади.

Тиббиёт психологияси - касалларнинг даволаниши, гигиена, профилактика, диагностика жабҳаларини тадқиқ қилувчи психология соҳасидир. Тиббиёт психологиясида тадқиқотлар тизимига касалликларнинг келиб чиқиши, касалликнинг кечиши, уларнинг шахс психологиясига таъсири қонуниятлари, инсоннинг касалликдан соғайишига кичик ижтимоий гуруҳнинг таъсири ўрганилади. Маълумки, тиббиёт психологияси ўз ичига

клиник психология, патопсихология, нейрпсихология, соматопсихология ҳамда психотерапия каби бўлимларни камраб олади.

В.В.Гулдан фикрича, поликлиникаларда тиббий-психологик кабинетлар ва тиббиёт ходимлари учун ўқувларни ташкил этилиши юқори сифатли тиббий ёрдам кўрсатишни таъминлайди. Биз ўз тадқиқотларида соғлиқни сақлаш тизимида фаолият юритаётган тиббиёт ходимларининг ижтимоий-эмоционал психологик компетентлигини ривожлантириш долзарб муаммолардан бири эканлигини эътиборга олиб, кундалик амалиётда тиббиёт ва психологиянинг ўзаро таъсири масаласига алоҳида тўхталиб ўтамыз. Замонавий тиббиёт психологиясида ҳозирги кунгача касалликларга таъсир қилувчи психологик омиллар, тиббиёт ходимлари шахсий сифатларининг касбий фаолият самарадорлигига таъсири масалалари З.Р.Ибодуллаев, Д.И.Илхамова, М.Х.Карамян, З.Абидова, Г.Қ.Тулаганова, Ю.К.Нарметоваларнинг тадқиқотларида ўрганилган. Тиббиёт фанлари доктори, профессор З.Р.Ибодуллаев замонавий цивилизациянинг жадал суръатлар билан ривожланиши, жамиятда инсон шахси ролининг ортиб бориши кузатилаётган бир пайтда соғлиқни сақлаш тизимида фаолият кўрсатаётган тиббиёт ходимларини тайёрлаш масаласи бугунги кун учун ниҳоятда долзарб масала эканлигини таъкидлайди. Тиббиёт ходими ҳар қандай бемор шахсининг эмоционал ҳолатларини, ёшга оид психик ривожланиш хусусиятларини билиши ва бемор билан психологик алоқа ўрната олиши, даволаш жараёнида турли хил психологик усулларни қўллай билиши зарурлигини уқтиради.

Кўпгина ҳамширалик дастурлари ижтимоий-эмоционал компетенцияни ошириш учун симуляцияга асосланган тренингни ўз ичига олади. Мисол учун, Калифорниядаги ҳамширалар мактаби симуляция сценарийларини ўтказди, унда талабалар ҳиссий жиҳатдан қийин вазиятларда стандартлаштирилган беморлар билан мулоқот қилишлари керак, масалан, қийин янгиликларни етказиш ёки қайғули оила аъзоларини бошқариш. Ушбу симуляциялар ўқувчиларга эмпатия, фаол тинглаш ва ҳиссий ёрдамни машқ қилиш имконини беради. Шунингдек, Нью-Ёркдаги шифохонада ҳам янги ҳамширалар учун мураббийлик дастурини яъни менторлик дастурини амалга оширди. Тажрибали ҳамширалар ёш ҳамшираларга мураббий бўлиб хизмат қилади ва янги ҳамшираларга ижтимоий-эмоционал кўникмаларини ривожлантиришда кўрсатмалар беради. Менторлар ўз тажрибалари ва тушунчалари билан ўртоқлашадилар, янги бошланувчиларга беморни парвариш қилишнинг ҳиссий талабларини бошқаришга ёрдам беришади.

(Канададаги Торонто Генерал Ҳоспитал) Источник: [https:// visasam. ru/emigration/ canadausa/medicina-v-kanade.html](https://visasam.ru/emigration/canadausa/medicina-v-kanade.html) касалхонаси беморларнинг ҳиссий фаровонлигини биринчи ўринга қўядиган беморга йўналтирилган парвариш моделини қабул қилди. Натижада, касалхонада беморларнинг қониқиш кўрсаткичлари яхшилангани ва беморнинг қайғуга учраши камайган. Касалхонадаги ҳамширалар эмпатик мулоқот бўйича махсус тренингдан ўтдилар ва беморларнинг ҳиссий ташвишларини ҳал қилиш учун вақт ажратишга даъват этилди.

Бирлашган Қиролликда ўтказилган тадқиқот бир гуруҳ ҳамширалар ўртасида акс эттириш амалиётини қўллашнинг таъсирини баҳолади. Ҳамширалар беморларнинг ўзаро муносабати ва ҳиссий жавоблари ҳақида мунтазам равишда фикр юритишга даъват этилди. Бир йил давомида тадқиқот шуни кўрсатдики, акс эттириш амалиёти билан шуғулланадиган ҳамширалар ўз-ўзини англаш ва ҳиссий тартибга солишни яхшилади, бу эса беморларнинг муносабатлари ва ишдан қониқишнинг яхшиланишига олиб келади. Яна бир тренинг, Бирлашган Қиролликдаги касалхонада ўтказилган амалий тадқиқот ижтимоий-эмоционал компетенцияни оширишда касблараро ҳамкорликнинг афзалликларини таъкидлади. Ҳамширалар, шифокорлар, психологлар ва ижтимоий ходимлардан иборат жамоа сурункали касалликларга чалинган беморларнинг мураккаб ҳиссий эҳтиёжларини қондириш учун биргаликда ишлади. Ҳамкорликдаги ёндашув беморнинг натижаларини яхшилашга ва беморларда ҳиссий стрессни камайтиришга олиб келди.

Австралиядаги соғлиқни сақлаш тизими маданий компетенцияни ўқитиш турли хил беморлар популяциясига сифатли ёрдам кўрсатишда маданий малаканинг муҳимлигини тан олди. Улар ҳамширалар учун кенг қамровли маданий малака ошириш дастурини, жумладан, семинарлар, маданий сезгирлик курслари ва чуқур тажрибаларни амалга оширдилар. Натижада, ҳамширалар турли маданиятларга мансуб беморларнинг ижтимоий-эмоционал меъёрларини тушуниш ва ҳурмат қилиш қобилиятини яхшиладилар.

Ушбу амалий мисоллар ва амалий тадқиқотлар турли механизмлар ва омиллар ҳамшираларнинг ижтимоий-эмоционал муносабатини шакллантиришга қандай ҳисса қўшишини кўрсатади. Улар ҳамширалик таълимида муҳокама қилинган тушунчаларнинг реал ҳаётда қўлланилишини ва беморларни парвариш қилиш ва соғлиқни сақлаш натижаларига таъсирини бир қанча амалий мисоллар билан кўрсатади.

Ҳиссий интеллект бўйича Бирлашган Қиролликдаги ҳамширалар мактаби ўқув дастурининг бир қисми сифатида ҳиссий ақл бўйича ўқув дасту-

рини жорий қилди. Талабалар эмоционал интеллектнинг беш компоненти (ўз-ўзини англаш, ўзини ўзи бошқариш, мотивация, эмпатия ва ижтимоий кўникмалар) билан танишди ва бу кўникмаларни ролли ўйин машқлари ва реал ҳаёт сценарийлари орқали машқ қилди. Дастур талабаларнинг эмоционал тушунишни ва беморлар ва ҳамкасблар билан мулоқотни яхшилашга олиб келди.

Қўллаб-қувватловчи меҳнат муҳити ташаббусларидан бири Швециядаги шифохона ҳамшираларнинг ижтимоий-эмоционал фаровонлигини ошириш учун қулай иш муҳитини яратишга қаратилган. Улар ҳиссий жиҳатдан қийин вазиятлардан кейин мунтазам равишда жамоавий брифинглар, юқори стрессли вазиятларга дуч келган ҳамширалар учун маслаҳат хизматларидан фойдаланиш ва ҳамдардлик ва раҳм-шафқатли ҳамширалик парвариши учун тан олиш дастурлари каби чора-тадбирларни амалга оширдилар. Натижада ҳамширалар ўзларида чарчаш даражасининг пастлиги ва ишдан қониқишнинг ортиб бургани ҳақида хабар беришди.

Беморга йўналтирилган ёрдамни амалга ошириш тренинги бўйича Нидерландиядаги касалхонада ўтказилган амалий тадқиқот соғлиқни сақлаш маданиятининг беморга йўналтирилган ёрдамга ўзгаришини ўрганиб чиқди. Ҳамширалар фаол тинглаш, беморга эмпатия ва ҳиссий ёрдам кўрсатиш бўйича тренингдан ўтдилар. Улар беморларни қарор қабул қилишда иштирок этишга ва беморларнинг ҳиссий эҳтиёжларини ҳисобга олишга даъват этилди. Тадқиқот ўз натижаларида беморнинг тажрибаси кўрсаткичларида сезиларли яхшиланишни ва беморларнинг ташвиш даражасини сезиларли пасайтиришни кўрсатди.

Стрессни бошқариш дастури бўйича Қўшма Штатлардаги йирик ўқув шифохонасида ўтказилган тадқиқот стрессни бошқариш дастурининг ҳамшираларга таъсирини баҳолади. Дастур онгни ривожлантириш медитацияси машғулотларини, стрессни бошқариш бўйича семинарларни ва руҳий саломатлик ресурсларидан фойдаланишни ўз ичига олади. Дастурда иштирок этган ҳамширалар стресс даражасининг пасайиши, ҳиссий фаровонлиқнинг яхшиланиши ва беморнинг қийин вазиятларини ҳал қилишда яхшироқ курашиш механизмлари ҳақида хабар беришди.

Ахлоқий дилемма ечими тренингида Австралиядаги ҳоспис (ҳоспис бу — оғир ва бедаво дардни енгиллатишга кўмак бериладиган жой) парваришlash муассасасида ўтказилган амалий тадқиқот ҳамширалар умрининг охиригача бўлган парвариш билан боғлиқ ахлоқий дилеммаларни қандай бошқарганликларини таъкидлади. Ҳамширалар мунтазам ахлоқий мунозаралар олиб боришди ва ахлоқ қўмитасидан кўрсатмалар олишди. Ушбу

мунозаралар орқали ҳамширалар ушбу нозик даврда беморлар ва уларнинг оилаларининг ҳиссий эҳтиёжларини қондириш учун нозик ижтимоий-эмоционал ёндашувни ишлаб чиқдилар.

Педиатрия ҳамширасида маданий компетенцияни ривожлантириш борасида Қўшма Штатлардаги академик тиббиёт маркази болалар ҳамшираларига маданий компетенцияларни ўқитишнинг таъсири бўйича тадқиқот ўтказди. Тренингда маданий сезгирлик бўйича семинарлар ва турли беморларнинг оилалари билан интерфаол машғулотлар ўтказилди. Натижада, ҳамширалар маданий тафовутлар тўғрисида хабардорликни ошириш, турли келиб чиқиши оилалари билан мулоқотни яхшилаш ва болалар парваришига хос ижтимоий-эмоционал эҳтиёжларни яхшироқ тушунишни намоёйиш этдилар.

Ушбу қўшимча амалий мисоллар ва амалий тадқиқотлар турли механизмлар ва стратегиялар ҳамшираларнинг ижтимоий-эмоционал муносабатини шакллантиришга қандай ҳисса қўшиши ҳақида кенгрок кўринишни таклиф қилади. Улар ушбу механизмларнинг реал ҳаётда қўлланилишини ва уларнинг беморларни парвариш қилиш, соғлиқни сақлаш натижалари ва ҳамшираларнинг фаровонлигига сезиларли таъсирини таъкидлайдилар.

Динамик ва талабчан ҳамширалик соҳасида профессионал компетенция клиник кўникмалар ва тиббий билимлардан ташқарига чиқади. У ҳамшираларнинг ёрдам кўрсатиши, беморлар билан боғланиши ва соғлиқни сақлаш гуруҳлари билан ҳамкорлик қилишига чуқур таъсир кўрсатадиган бир қатор ижтимоий-психологик хусусиятларни ўз ичига олади.

Адабиётлар:

1. Бровн, Х., Мичелс, Ж., ва Ван Сон, С. Дастлабки кенгайтириш ва ҳис-туйғуларни ошириш учун восита. Илмий журнали, 2019й 6(2), 176-180.
2. Дауйи, И., Филипс, С., ва Жонз, И. Халқаро журнал. Ҳамшира таълимида ҳис-туйғулик маърифати роли: Адабиёт таҳлили. Илмий журнали, 2016 й 40, 123-127.
3. Жонз, Т. Л., ва Смит, Ж. Ҳ. Ҳамшира амалиётини ривожлантиришдаги этик кўрсаткичларнинг тўлиқ диапазонини интеграция қилиш. Профессонал журнал 2020й 36(1), 14-19.
4. Васи́ла Каримова. Ижтимоий психология. –Т.: «Фан ва технология», 2012,7-бет
5. Собирова Д.А. "Тиббиёт ходимлари фаолиятида социал-психологик компетентлик омилларининг намоён этилиши ва ривожланиши." Психология фанлари доктори (DSc) диссертацияси 1-3бет.
6. Умида Муродова Дилмуродовна Компонентс оф эмотионал интеллигенсэ оф нурсес "Сиенсэ анд Инноватион" халқаро илмий журнали ВОЛУМЕ 2 ИССУЭ 10 ОСТОБЕР 2023.
7. Муродова У.Д. Ҳамшираларда ижтимоий эмосионал компитетлигини ривожлантириш механизмлари. Илмий ахборотлар журнали 2023 й 11-сон 182-190 бетлар.
8. Тиббиёт психологияси Ибодуллаев З. 2006 й. Тошкент. "Истиклол"-2006 3-5 бетлар.